

AFRISURGE

Transformative Heritage: politics, peacebuilding and digital restitution of cultural heritage in contemporary Northeast DR Congo

Contract B2/191/P2/AFRISURGE

Samenvatting

Context

AFRISURGE, *Transformative Heritage: politics, peacebuilding and digital restitution of cultural heritage in contemporary Northeast DR Congo*, onderzoekt het transformerende potentieel van cultureel erfgoed uit Noordoost-Congo dat wordt bewaard in Belgische federale museumcollecties. Het project verbond drie debatten: gewoonterechtelijk gezag, bestuur en conflict in de DR Congo; herkomstonderzoek en restitutie van koloniale collecties; en sociaal verantwoorde, co-creatieve erfgoedpraktijken.

Het project focuste vooral op Haut-Uélé en aangrenzende regio's, een gebied gekenmerkt door beperkte staatsaanwezigheid, veranderende vormen van gewoonterechtelijk gezag, gewapend conflict, natuurbeschermingsregimes, koloniale interventie en de historische onttrekking van objecten, foto's en archiefkennis. AFRISURGE benaderde museumcollecties zowel als historische bronnen als als middelen voor onderzoek, onderwijs, gemeenschapsbetrokkenheid en vredesopbouw wanneer ze samen met lokale partners toegankelijk worden gemaakt.

Doelstellingen

AFRISURGE had twee hoofddoelstellingen. Ten eerste wilde het project nieuwe kennis produceren over gewoonterechtelijk gezag, legitimiteit, bestuur en conflict in Noordoost-Congo vanuit een langetermijnperspectief. Het onderzocht gewoonterechtelijk gezag niet als een vaste "traditionele" instelling, maar als een historisch gelaagd en betwist veld van sociale, politieke, rituele en morele relaties.

Ten tweede onderzocht het project hoe koloniale museumcollecties uit Noordoost-Congo opnieuw verbonden konden worden met Congolese instellingen en gemeenschappen via digitale restitutie, herkomstonderzoek, erfgoededucatie en gemeenschapsgerichte initiatieven. In de loop van het project evolueerde deze doelstelling van digitale databanktoegang naar een breder model waarin herkomstonderzoek, offline toegang, educatief gebruik, lokale infrastructuur en capaciteitsopbouw werden gecombineerd. Deze verschuiving kwam voort uit lokale feedback waaruit bleek dat digitale toegang op zich niet volstond.

Methodologie

AFRISURGE combineerde historische, antropologische, politieke, museologische en digitaal-humanistische methoden. Collectie- en herkomstonderzoek in het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika richtte zich op objecten, foto's en archiefdocumentatie uit Noordoost-Congo, in het bijzonder materiaal verbonden met de expeditie van Armand Hutereau. Het project verbeterde duizenden collectierecords door herkomstgegevens, geografische, historische en contextuele informatie toe te voegen of te corrigeren.

Archiefonderzoek vond plaats in België, de DR Congo en, voor één onderzoekslijn, in Nairobi. Het kwalitatieve veldwerk omvatte interviews, focusgroepen, participerende observatie, workshops en informele gesprekken met gewoonterrechtelijke autoriteiten, leerkrachten, leerlingen, vertegenwoordigers van het middenveld, staatsactoren, natuurbeschermingsactoren en lokale gemeenschappen. Objecten en foto's uit de RMCA-collecties werden gebruikt als vertrekpunt voor gesprekken over herinnering, gezag, erfgoed, lokale geschiedenis en mogelijke vormen van herverbinding.

De digitale restitutiecomponent omvatte het testen van digitale erfgoedtools, de keuze voor CollectiveAccess, het opschonen en migreren van data, het toevoegen van geografische gegevens en reflectie over rechten en toegang. Omdat internet, elektriciteit en apparatuur in grote delen van Haut-Uélé beperkt beschikbaar zijn, verschoof de aandacht steeds meer naar offline toegang en lokale netwerken. De erfgoededucatieve component combineerde etnografisch onderzoek, pedagogische experimenten, co-creatie met leerkrachten en schoolgerichte activiteiten.

Resultaten

AFRISURGE leverde resultaten op in drie met elkaar verbonden domeinen.

Ten eerste genereerde het project nieuwe kennis over gewoonterrechtelijk gezag, bestuur, legitimiteit en conflict. Onderzoek in Haut-Uélé toonde aan dat gewoonterrechtelijke autoriteiten centrale actoren blijven in lokaal bestuur, landbeheer, conflictbemiddeling en gemeenschapsvertegenwoordiging. Hun gezag berust niet alleen op erkenning door de staat, maar ook op historische diepte, sociale erkenning, territoriale claims, afstammingsrelaties, rituele verwijzingen en morele verwachtingen. Tegelijk is gewoonterrechtelijk gezag betwist en wordt het voortdurend onderhandeld tussen staatsbestuur, lokale verwachtingen, politieke elites, economische druk en interne legitimiteitsclaims. Verwant onderzoek toonde aan dat gewoonterrechtelijk gezag ook een rol speelt in stedelijk bestuur, gewapend conflict en natuurbeschermingspolitiek.

Ten tweede droeg AFRISURGE bij aan herkomstonderzoek en digitale toegang tot RMCA-collecties uit Noordoost-Congo. Het project verbeterde de documentatie van duizenden objecten en foto's en verbond museumrecords met plaatsen, hoofdijen, verzamelcontexten en verwant beeldmateriaal. Dit werk toonde aan dat herkomstonderzoek niet alleen een interne museumtaak is of een juridische kwestie in verband met restitutie, maar ook een voorwaarde voor betekenisvolle digitale toegang, educatief gebruik en gezamenlijke interpretatie.

Ten derde ontwikkelde en testte AFRISURGE vormen van digitale restitutie, erfgoededucatie en toegepaste museologie. Het project toonde aan dat digitale restitutie niet kan worden herleid tot het online publiceren van museumdata. Digitaal erfgoed krijgt pas betekenis wanneer collectiedata worden gecontextualiseerd, lokaal doorzoekbaar zijn, technisch toegankelijk zijn en worden geactiveerd via onderwijs, opleiding en institutionele partnerschappen. Daarom verbond het project de databank met offline toegangso oplossingen en materiële instrumenten zoals zonne-energieapparatuur, pedagogisch materiaal, museumhoeken, mobiele museumkits en een erfgoededucatieve hub.

De erfgoededucatieve component werd een van de meest concrete maatschappelijke resultaten van het project. Via het doctoraatsonderzoek van Félix Fufulafu Zaniwe en verwante activiteiten werden foto's en objectrecords uit de RMCA-collecties gebruikt in scholen en lerarenopleidingen in Haut-Uélé. Deze activiteiten stimuleerden historische reflectie, intergenerationele dialoog en lokale culturele kennis, terwijl ze ook bevestigden dat erfgoedwerk in fragiele contexten aandachtig moet blijven voor religieuze, politieke, etnische en gewoonterechtelijke gevoeligheden. AFRISURGE ondersteunde ook twee doctoraatstrajecten en betrok leerkrachten, inspecteurs, universitair personeel en culturele actoren bij opleidingsactiviteiten, wat bijdroeg tot lokale expertise in erfgoededucatie en toegepaste museologie in Isiro.

Belangrijkste conclusies en aanbevelingen

AFRISURGE toont aan dat gewoonterechtelijk gezag een centrale maar betwiste dimensie blijft van bestuur in de DR Congo. Beleid waarbij gewoonterechtelijke autoriteiten betrokken zijn, moet gebaseerd zijn op gedetailleerde lokale kennis in plaats van algemene aannames over "traditionele leiders". Chiefs en andere gewoonterechtelijke actoren kunnen belangrijke rollen spelen in bestuur, landbeheer, conflictbemiddeling, natuurbescherming en gemeenschapsvertegenwoordiging, maar ze opereren binnen historisch specifieke en soms betwiste legitimiteitsvelden.

Het project toont ook aan dat herkomstonderzoek en digitale restitutie moeten worden begrepen als langdurige samenwerkingsprocessen. Federale musea en erfgoedinstellingen moeten blijven investeren in hoogwaardige documentatie, digitalisering en contextualisering van koloniale collecties. Dit werk moet waar relevant bijdragen aan debatten over fysieke restitutie, maar ook digitale toegang, educatief gebruik, gezamenlijke interpretatie en gemeenschapsbetrokkenheid mogelijk maken.

In contexten met beperkte connectiviteit mag digitale restitutie niet alleen afhankelijk zijn van onlineplatformen. Offline toegang, lokaal geïnstalleerde databanken, zonne-energieapparatuur, mobiele kits, opleiding en onderhoud zijn essentieel als digitale erfgoedtools bruikbaar moeten zijn in scholen, universiteiten en gemeenschapscontexten.

AFRISURGE beveelt verder aan om erfgoededucatie te erkennen als een belangrijke weg om gemeenschappen opnieuw te verbinden met collecties in Europese musea. Dergelijke educatie moet worden gecocreëerd met leerkrachten, leerlingen, lokale autoriteiten, gewoonterechtelijke actoren, universiteiten en lerarenopleidingen. Ze moet aandachtig blijven voor culturele, religieuze en politieke gevoeligheden en kritische reflectie, sociale cohesie en wederzijds begrip ondersteunen.

Tot slot onderstreepte het project het belang van duidelijke coördinatie en gedeeld eigenaarschap in complexe interdisciplinaire netwerken. Projecten die academisch onderzoek, doctoraatsbegeleiding, digitale infrastructuur, veldwerk en gemeenschapsgerichte implementatie combineren, vereisen expliciete en regelmatig geactualiseerde afspraken over rollen, verantwoordelijkheden, rapportageprocedures en gedeeld eigenaarschap van doelstellingen en deliverables.

Trefwoorden

gewoonterechtelijk gezag; digitale restitutie; herkomstonderzoek; erfgoededucatie; Noordoost-Congo